

نسرین کردنژاد

کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث

چکیده

امر تدوین و گردآوری احادیث با توجه به اهداف و سلیقه‌های متفاوت محدثان به سبک‌ها و شیوه‌های گوناگون انجام شده است. توجه به سند احادیث، طرق نقل و املا احادیث و محتوا و موضوع آنها در انتخاب شیوه‌های تدوین از سوی محدثان موثر بوده است. با دقت در کتابهای حدیثی دو معیار شاخص در تدوین کتب حدیث به دست می‌آید: معیار محتوایی (موضوعی) و معیار شکلی (سبک نگارش).

گردآوری احادیث مربوط به یک موضوع خاص مانند فقه، اخلاق، تفسیر، سیره و... از ویژگی‌های مشترک شیوه‌های محتوایی است و در شیوه‌های شکلی به عواملی غیر از محتوای احادیث، چون سند، چگونگی نقل و املا احادیث و... توجه شده است.

در این مقاله "مناقب نویسی" به عنوان یکی از شیوه‌های گردآوری احادیث بررسی و معرفی می‌گردد و کتب تالیف شده در این زمینه در دو بخش کتب شیعه و اهل سنت به ترتیب تاریخی ذکر می‌گردد.

کلید واژه‌ها: مناقب، فضائل، مثالب، اهل سنت، شیعه.

مقدمه:

از سبک‌های گردآوری احادیث که از دیرباز در بین محدثان شیعه و اهل سنت رایج بوده است، مناقب نویسی است. این شیوه با الهام از قرآن و سخنان پیامبر صلی الله علیه و آله است که همواره مردم را به دوستی و مودت اهل بیت علیهم السلام دعوت می‌کردند. در قرآن خطاب به رسول مکرم اسلام صلی الله علیه و آله آمده است ﴿قُلْ لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى﴾ (شوری: ۲۳). از آنجا که حصول این دوستی موقوف به بررسی فضائل و مناقب آن بزرگواران است عده‌ای از علما اقدام به تدوین کتابهایی در جمع مناقب و فضائل اهل بیت نموده‌اند و صدها کتاب با نام مناقب یا نام‌های دیگر و در همین موضوع تالیف کردند، علاوه بر بیان مناقب اهل بیت علیهم السلام برخی از محدثان به بیان مناقب و فضائل صحابه پرداختند. کم‌کم بیان فضائل در حوزه‌های دیگر چون فضیلت قرآن به طور کلی و یا سور آن به طور خاص و نیز فضائل دعاها و نیز برخی از روزها و ماه‌ها در بین محدثان رایج شد. با توجه به اینکه معجزات و کرامات هر یک از ائمه از ویژگی‌های خاص آن بزرگواران و در واقع نوعی فضیلت محسوب می‌شد، لذا مجموعه‌هایی که به بیان این فضائل پرداخته‌اند در زمره کتب مناقب قرار می‌گیرد. این نوشتار بر آن است تا ضمن بیان پیشینه مناقب نویسی به کتبی که در این زمینه از سوی محدثان شیعه و اهل سنت تالیف شده اشاره نماید و سپس ضمن معرفی برخی از این کتب تفاوت کلی بین تالیفات شیعه و اهل سنت را تبیین نماید. در گزینش این آثار عواملی چون قدمت کتب، اعتبار و جایگاه نویسندگان و نیز جامعیت آثار آنان لحاظ شده است.

معرفی کتب "مثالب" که با استناد به احادیث به بیان صفات رذیله عقاید باطل و اعمال قبیح برخی اشخاص به ویژه دشمنان اهل بیت علیهم السلام پرداخته‌اند و بیشتر از سوی محدثان شیعی تالیف شده از دیگر بحث‌های این نوشتار است. بر اساس تتبع

نویسنده اولین کتاب مناقب در نیمه اول قرن دوم هجری توسط فردی شیعی به نام جابر بن یزید جعفی نوشته شده است؛ این در حالی است که اولین کتاب اهل سنت در این زمینه منسوب به احمد بن حنبل در قرن سوم هجری است.

انحصار کتب اهل سنت در بیان مناقب حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و در مواردی اندک مناقب علی علیه السلام و فاطمه سلام الله علیها و حسنین علیهما السلام و در مقابل بیان فضائل ابوبکر، عمر و عایشه و فراوانی احادیث موضوعه در این کتب از جمله تفاوت‌های کتب شیعه و اهل سنت در باب مناقب است.

پیشینه مناقب نویسی

رسول مکرم اسلام صلی الله علیه و آله در موارد بسیاری به بیان فضائل اهل بیت علیهم السلام خاصه حضرت علی علیه السلام پرداخته است و بر برتری آنان نسبت به سایر اشخاص اشاره داشته است و صحابه و تابعان نیز آن فضائل را حفظ نموده و در اختیار متأخران قرار داده‌اند. گزارش‌های تاریخی حاکی از پیدایش کتبی با عنوان «فضائل» در عصر تابعان یعنی در نیمه اول قرن دوم هجری است که از آن جمله می‌توان به کتاب «الفضائل» نوشته جابر بن یزید جعفی (م ۱۲۸ ق) اشاره نمود. بنابراین از همان ابتدای شروع تدوین حدیث، مناقب‌نویسی رایج بوده به طوری که شمار تألیفات در این زمینه در قرون اولیه به صدها عدد می‌رسد.

کتاب شناسی

در این قسمت به ارائه فهرستی از کتاب‌های مناقب و فضائل در دو مکتب شیعه و اهل سنت به ترتیب تاریخی پرداخته می‌شود:

سیر مناقب نویسی در فرقه شیعه و اهل سنت:

الف) کتابهای شیعه

کتاب شیعه در جمع احادیث فضائل به ترتیب تاریخی عبارتند از:

۱. کتاب الفضائل؛ جابر بن یزید جعفی (م ۱۲۸ ق)
۲. کتاب الفضائل؛ ابان بن تغلب (م ۱۴۱ ق)
۳. کتاب المناقب؛ نصر بن مزاحم منقری عطار کوفی (م ۲۱۲ ق)
۴. مناقب امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب؛ محمد بن سلیمان کوفی قاضی (قرن سوم)
۵. بصائرالدرجات فی فضائل آل محمد؛ ابوجعفر محمد بن الحسن بن فروخ صفار قمی (م ۲۹۰ ق)
۶. کتاب الفضائل؛ ابی احمد عبدالعزیز جلودی (م ۳۰۲ ق)
۷. الذریة الطاهرة؛ ابی بشر محمد بن احمد بن حماد الانصاری الزاری الدولابی (م ۳۱۰ ق)
۸. نوادر المعجزات فی مناقب الائمة الهداة؛ ابی جعفر محمد بن جریر طبری (م ۳۱۰ ق)
۹. فضائل امیرالمؤمنین؛ شیخ ابی العباس احمد بن محمد بن سعید بن عقدة الحافظ مشهور به ابن عقدة کوفی زیدی جارودی (م ۳۳۳ ق)
۱۰. کتاب المناقب؛ احمد بن محمد بن حسین بن حسن بن دؤل قمی (م ۳۵۰ ق)
۱۱. التفضیل؛ ابی طالب عبیدالله بن ابی زید احمد بن یعقوب بن نصر انباری (م ۳۵۶ ق)
۱۲. الروضة فی الفضائل والمعجزات؛ ابی عبدالله الحسین بن حمدان خصیبی (م ۳۵۸ ق)
۱۳. الهدایة الكبرى؛ همود

۱۴. فضل الحسن والحسين عليهما السلام؛ شيخ صدوق (م ۳۸۱ ق)
۱۵. فضائل القرآن؛ شيخ صدوق (م ۳۸۱ ق)
۱۶. فضائل الصلاة؛ همو
۱۷. تفضيل على عليه السلام؛ ابى الحسن على بن عيسى بن على بن عبدالله رمانى (م ۳۸۴ ق)
۱۸. المناقب؛ ابى الحسن محمد بن احمد بن على بن حسن قمى معروف به ابن شاذان (قرن ۵ و ۴)
۱۹. مائة منقبة من مناقب امير المؤمنين والائمة من ولده عليه السلام من طريق العامه؛ همو
۲۰. مناقب الرضا وفضائل فاطمه الزهراء؛ ابى عبدالله محمد بن عبدالله معروف به حاكم نيشابورى (م ۴۰۵ ق)
۲۱. المناقب الفاخره فى العترة الطاهره؛ ابى الحسن محمد بن ابى احمد حسين بن موسى موسوى معروف به سيد رضى (م ۴۰۶ ق)
۲۲. مناقب امير المؤمنين؛ همو
۲۳. مناقب امير المؤمنين عليه السلام؛ ابى بكر احمد بن مردويه (م ۴۱۰ ق)
۲۴. المناقب؛ شيخ مفيد (م ۴۱۲ ق)
۲۵. الاختصاص؛ همو
۲۶. فضائل امير المؤمنين؛ ابى الحسن نصر بن عامر بن وهب سنجارى (م ۴۱۷ ق)
۲۷. عيون المعجزات؛ حسين بن عبدالوهاب (قرن ۵)
۲۸. الرسالة الباهرة فى العترة الطاهره؛ سيد الشريف المرتضى علم الهدى ابى القاسم على بن حسين موسى (م ۴۳۶ ق)
۲۹. تفضيل امير المؤمنين؛ شيخ ابى الفتح محمد بن على بن عثمان كراچكى (م ۴۴۹ ق)

۳۰. فضائل اهل البيت عليه السلام؛ شيخ على بن مؤدب بن شاکر مؤدب (قرن ۵)
۳۱. مناقب فاطمة الزهراء وولدها؛ ابی جعفر محمد بن جریر طبری (از بزرگان قرن پنجم و معاصر شیخ طوسی)^۲
۳۲. مناقب آل الرسول؛ سید ابی ابرهیم ناصر بن الرضا بن محمد بن عبدالله علوی حسینی (شاگرد شیخ طوسی)
۳۳. الثاقب فی المناقب؛ عمادالدین ابوجعفر محمد بن علی طوسی معروف به ابن حمزه (م ۵۶۰ق)
۳۴. مناقب خوارزمی؛ ابوالمؤید موفق بن حامد مکی بکری خوارزمی (م ۵۶۸ ق)
۳۵. الخرائج والجرائح؛ قطب‌الدین راوندی (م ۵۷۳ ق)
۳۶. مناقب آل ابی طالب؛ ابوعبدالله محمد بن علی بن شهر آشوب مازندرانی (م ۵۸۸ ق)
۳۷. عمدة عیون صحاح الاخبار فی مناقب امام الابرار؛ یحیی بن حسن اسدی حلّی معروف به ابن البطریق (م ۶۰۰ ق)
۳۸. خصائص الوحی المبین فی مناقب امیرالمؤمنین علیه السلام؛ همو
۳۹. فضائل امیرالمؤمنین؛ ناصر الدین الله احمد بن مستضی (م ۶۲۲ ق)
۴۰. مناقب الائمة الاثنی عشر؛ ابن ابی یحیی بن حمید حلبی (م ۶۳۰ ق)
۴۱. فضائل شهر رمضان؛ ابی مختار بن محمود زاهدی (م ۶۵۸ ق)
۴۲. الروضة فی الفضائل امیرالمؤمنین علی علیه السلام؛ سدیدالدین شاذان بن جبرئیل (م ۶۶۰ ق)
۴۳. الیقین باختصاص مولانا علی علیه السلام بإمرة المؤمنین؛ علی بن طاووس (م ۶۶۴ ق)
۴۴. عین العبرة فی غبن العترة؛ احمد بن طاووس حلّی (م ۶۷۳ ق)

۴۵. کشف الیقین فی فضائل امیرالمؤمنین علیہ السلام؛ حسن بن یوسف بن مطهر
حلی (م ۷۲۶ق)
۴۶. رسالۃ السبعین فی فضائل امیرالمؤمنین؛ امیر سید علی ہمدانی ملقب بہ علی
ثانی (قرن ہشتم)
۴۷. فضل آل البیت علیہ السلام؛ تقی الدین احمد بن علی مقریزی (م ۸۴۵ ق)
۴۸. مناقب امیرالمؤمنین علیہ السلام؛ ملامحسن فیض کاشانی (م ۱۰۹۱ ق)
۴۹. المنہج القویم فی تفضیل الصراط المستقیم علی علیہ السلام علی سائر الانبیاء
والمرسلین سوی نبینا صلی اللہ علیہ و آلہ ذی الفضل الغمیم؛ شیخ مہذب الدین
احمد (م ۱۱۰۴ ق)
۵۰. الدر النضید فی فضائل الحسین الشہید؛ علامہ سید ہاشم بحرانی (م ۱۱۰۷ ق)
۵۱. مناقب الشیعہ؛ ہمو
۵۲. عمدۃ النظر فی بیان عصمۃ الائمۃ الاثنی عشر؛ ہمو
۵۳. حلیۃ الابرار فی احوال محمد والہ الاطہار؛ ہمو
۵۴. تفضیل علی علیہ السلام علی اولی العزم من الرسل؛ ہمو
۵۵. مصباح الانوار واثوار الابصار فی بیان معجزات النبی المختار؛ ہمو
۵۶. تفضیل امیرالمؤمنین علی من عدا خاتم النبیین صلی اللہ علیہ و آلہ؛ علامہ محمد
باقر مجلسی (م ۱۱۱۱ ق)
۵۷. ریاض الابرار؛ سید نعمت اللہ جزایری (م ۱۱۱۲ ق)
۵۸. کشف الیقین فی فضائل امیرالمؤمنین علیہ السلام؛ الشہید نوراللہ تستری (م
۱۰۱۹ ق)
۵۹. تفضیل النبی وآل الطاہرین علیہ السلام علی الملائکۃ المقربین؛ مولی محمد
مسیح بن اسماعیل فسوی (م ۱۱۲۷ ق)

۶۰. رساله فی العترة؛ مولی حیدر بن علی بن حسن شیروانی (قرن ۱۲)
۶۱. تفضیل الائمه علیه السلام علی غیر جدهم من الانبیاء؛ مولی محمدکاظم بن شفیع هراز جریبی حائری (م ۱۲۳۲ ق)
۶۲. مناقب المعصومین علیهم السلام؛ شیخ عبدالخالق بن عبدالرحیم یزدی مشهدی (م ۱۲۶۸ ق)
۶۳. کتاب الفضل فی معجزات امیرالمؤمنین علیه السلام؛ سید قریش بن محمد حسینی قزوینی (م ۱۲۷۹ ق)
۶۴. تفضیل امیرالمؤمنین علیه السلام علی غیرالنبی صلی الله علیه و آله و تفضیل اولاده علی شیخین؛ سید محمد بن علامه سید دلدار علی نقوی لکهنوی (م ۱۲۸۴ ق)
۶۵. مناقب الائمه علیه السلام؛ سید محمدباقر رشتی اصفهانی (م ۱۲۹۰ ق)
۶۶. المناقب الحسینیة؛ آخوند مولی محمدتقی بن حسین علی هروی اصفهانی حائری (م ۱۲۹۹ ق)
۶۷. کشف الاستار عن وجه الغائب عن الابصار؛ حاج میرزا حسین نوری (م ۱۳۲۰ ق)
۶۸. مناقب السبعین فی فضائل امیرالمؤمنین علیه السلام؛ شیخ محمد کوفی قاری ابن حاج عبود عباچی حائری (م ۱۳۳۹ ق)
۶۹. تفضیل الائمه علی الملائكة؛ شیخ میرزا یحیی بن محمد شفیع اصفهانی (م ۱۳۲۵ ق)
۷۰. فضائل الائمه؛ شیخ عمران خفاجی نجفی (م ۱۳۲۸ ق)
۷۱. فضائل الائمه؛ شیخ محمدباقر بن محمد تقی اصفهانی (م ۱۳۳۲ ق)
۷۲. مناقب الفاطمیة؛ شیخ ابراهیم بن محسن کاشانی (معاصر)

۷۳. مناقب آل الرسول؛ ابی محمد حسن آل صدر الدین بن سید هادی عاملی کاظمی
(معاصر)

معرفی اجمالی برخی از آثار یاد شده:

۱. بصائر الدرجات؛ محمد بن حسن بن فروخ الصفار (م ۲۹۰ ق)

این کتاب مشتمل بر ۱۸۸۱ حدیث، در بیان فضایل پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه اطهار علیهم السلام است که در ده بخش مرتب شده است و هر بخش شامل ابواب گوناگون در موضوعات متعدد و متنوع است برخی از عناوین بابها عبارتند از:

- ارزش علم و فضیلت کسب آن.

- فضل عالم بر عابد.

- اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله علمای حقیقی و وارثان علم هستند.

- مقام و منزلت ائمه علیهم السلام.

- فرق بین انبیاء و رسولان و ائمه و معرفت و صفات آن بزرگواران.

- ودایعی که نزد ائمه علیه السلام محفوظ است.

همان طور که از عناوین کتاب مشخص است، مؤلف به بیان فضایل و ویژگی‌های کلی و عمومی ائمه اطهار علیهم السلام پرداخته است و به طور خاص از خصوصیات آن بزرگواران سخنی به میان نیاورده است. مؤلف سند روایات را به طور کامل آورده است و احادیث را معمولاً با سه یا چهار واسطه از معصوم علیهم السلام نقل کرده است.

۲. مناقب خوارزمی؛ ابوالمؤید موفق بن مکی بکری خوارزمی (م ۵۶۸ ق)

مؤلف در این کتاب به بیان فضایل و ویژگی‌های امام اول شیعیان حضرت علی علیه السلام پرداخته است. این کتاب که در چند بخش تنظیم شده است مشتمل بر مباحث زیر است:

- شرح و بیان نام‌ها، کنیه، القاب و صفات شخصی حضرت علی علیه السلام.

- نژاد و نسب حضرت علی علیه السلام.

- چگونگی بیعت مردم با آن امام همام بعد از عثمان.

- اسلام آوردن و امتیاز سبقت او بر دیگران در پذیرش اسلام و مقدار سال‌های عمر او در موقع قبول اسلام.

- بیان محبت او در نزد رسول مکرم اسلام صلی الله علیه و آله و سفارش ایشان در مورد دوست داشتن او و دوری کردن از دشمنی با او.

- وسعت علم و دانش حضرت علی علیه السلام و این که در احکام قضایی کسی هم‌تراز او در میان اصحاب نبوده است.

- بیان این که حضرت علی علیه السلام برای جلب رضایت خدا دشوارترین فرمان‌های رسول خدا صلی الله علیه و آله را اطاعت و جانش را برای خدا در معرض خطر قرار می‌داد.

- نبرد آن حضرت با سرکشان و کافران و مشرکان زورگو که به وسیله آن حضرت رانده و یا کشته شدند و قاسطان و ناکثان و مارقان را از پا درآوردند.

- مزایا و خصائص پراکنده‌ای که در مقام و منزلت آن حضرت وارد شده است.

- چگونگی شهادت حضرت علی علیه السلام، سالیان خلافت و مدت عمر ایشان.

۳. مناقب آل ابی طالب؛ محمد بن شهر آشوب مازندرانی (م ۵۸۸ ق) ۳

یکی از مهم‌ترین کتب شیعه در جمع‌آوری احادیث فضائل، کتاب ابن شهر آشوب است که به بیان فضائل و زندگی نامه پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام پرداخته و از پیامبر صلی الله علیه و آله شروع و به امام حسن عسکری علیه السلام ختم شده است.

در مورد اینکه چرا این کتاب با بیان فضائل امام حسن عسکری علیه السلام ختم می‌گردد و به بررسی فضائل و زندگی‌نامه حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه شریف پرداخته نشده است، عده‌ای چون شیخ آقابزرگ معتقدند که تمام کتاب به دست ما نرسیده است. به هر حال ابن شهر آشوب کتاب خود را در چهار جزء به شرح زیر مرتب نموده است:

جزء اول: در بیان احوال پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله است که در آن از ولادت، بعثت، جنگ و غزوات حضرت سخن به میان آمده است.

بیان شرایط امام و اشاره به امامت ائمه دوازده گانه از دیگر مباحث این جزء است. جزء دوم: در این جزء به بیان مقامات، فضایل، کرامات و قضاوت‌های حضرت علی علیه السلام پرداخته شده است، همچنین به ظلم‌ها و مصیبت‌های وارد بر امام علی علیه السلام و سایر ائمه علیهم السلام به ترتیب زمانی اشاره شده است.

جزء سوم: این جزء با احادیث پیامبر صلی الله علیه و آله در مورد جانشینی حضرت علی علیه السلام آغاز می‌گردد و در ادامه به فضائل معنوی و شجاعت‌های آن حضرت علیه السلام و مقام و جایگاه او در قیامت در طی چند فصل اشاره شده است.

در پایان این جزء نیز به بیان فضائل و زندگی‌نامه حضرت زهرا سلام الله علیها و نیز بیان مباحثی پیرامون امامت فرزندان آن حضرت پرداخته شده است.

جزء چهارم: احوالات، فضائل و زندگی‌نامه بقیه ائمه علیهم السلام تا امام حسن عسکری علیه السلام.

مؤلف تمام این مباحث را با استناد به روایات بیان داشته است. وی اسناد روایات را حذف نموده و تنها به ذکر نام راوی که حدیث را از معصوم علیهم السلام نقل کرده، اکتفا نموده است.

۴. عمدة عیون صحاح الاخبار فی مناقب امام الابرار؛ یحیی بن حسن اسدی حلی معروف به ابن بطریق (م ۶۰۰ ق)

ابن بطریق در این کتاب به بیان فضائل اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و نیز فضائل حضرت خدیجه سلام الله علیها پرداخته است. وی احادیث این کتاب را که به ۹۱۳ روایت می‌رسد از کتب معتبر اهل سنت چون صحاح سته، مناقب ابن المغازی و تفسیر ثعلبی استخراج و به شیوه‌ای نو مرتب کرده است. محدث نوری رحمة الله در مورد ابن بطریق و کتابش چنین می‌نویسد:

«الشیخ الاجل شمس الدین ابوالحسین او ابو زکریا کما فی اجارة العلامة لبنی زهرة یحیی بن الحسن بن الحسین بن علی بن محمد بن البطریق الحلی مؤلف کتاب العمده الذی جمع فیہ ما فی الصحاح الستة و تفسیر الثعلبی و مناقب ابن المغازی من مناقب امیر المؤمنین علیه السلام بحیث لم یغادر شیئا من ذلك ولم یذکر فیہ شیئا من غیرها ولم یسبقه الی هذا التألیف البدیع احد من اصحابنا»^۴

ابن بطریق کتاب خود را در یک مقدمه و ۴۵ فصل تنظیم نموده است: مقدمه کتاب شامل: انگیزه تألیف، منابع، سلسله سند مؤلف، تعداد روایات، ابواب و عناوین آنها است. بعد از بیان مقدمه احادیث جمع‌آوری شده در فضایل اهل بیت علیهم السلام را در ۴۵ فصل مرتب کرده است که سی و شش فصل اول کتاب به بیان فضایل امام علی

علیه السلام و آیات وارده در شأن آن امام همام و نیز روایات پیامبر صلی الله علیه و آله در عظمت آن حضرت اختصاص یافته است، سایر فصول کتاب به شرح زیر است:

فصل ۳۷: بیان فضائل حضرت زهرا سلام الله علیها.

فصل ۳۸: بیان فضائل حضرت خدیجه کبری سلام الله علیها.

فصل‌های ۴۰ و ۳۹: بیان فضائل امام حسن و امام حسین علیه السلام.

فصل ۴۱: مناقب جعفر بن ابی طالب.

فصل ۴۲: در احوال ابوطالب.

فصل ۴۳: در امامت ائمه دوازده گانه علیه السلام.

فصل ۴۴: در فضائل و امامت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف.

فصل ۴۵: در بیان وقایع پس از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله.

شیوه مؤلف در بیان احادیث بدین صورت است که در ابتدای هر حدیث به منبعی که حدیث از آن استخراج شده، اشاره دارد. در ضمن ترتیب نقل روایات بر اساس تقدّم زمانی کتبی است که احادیث از آنها استخراج شده است.

۵. الیقین باختصاص مولانا علی علیه السلام بامرة المؤمنین؛ سید بن طاووس (م ۶۶۴ ق)

ابن طاووس در این کتاب در خصوص عنوان «امیرالمؤمنین» و اختصاص آن به حضرت علی علیه السلام سخن گفته است. ایشان به پرسش‌هایی در مورد اینکه آیا این لقب تنها به حضرت علی علیه السلام اختصاص داشته و چه کسی این لقب را به ایشان عطا نموده است همچنین در بیان اینکه چه کسانی آن حضرت را به این لقب خوانده‌اند در قالب روایات پاسخ داده است. گرچه بیشترین حجم کتاب در بررسی لقب «امیرالمؤمنین» است؛ ولی نویسنده اشاره‌ای نیز به القاب دیگر حضرت علی علیه السلام

چون «امام المتقین» و «یعسوب الدین» هم داشته است و در هر مورد به ذکر احادیثی که در آنها از آن حضرت با این القاب یاد شده پرداخته است.

تعداد روایات این کتاب ۲۲۰ روایت است که در ۲۲۰ باب بیان شده‌اند.

شیوه مؤلف در بیان احادیث این گونه است که ابتدا به ذکر مصدر روایت و نام راوی که روایت را از او نقل کرده پرداخته است و سپس متن احادیث را به طور کامل آورده است. تکرار احادیث در این کتاب مشاهده می‌شود و این تکرار در مواردی است که یک حدیث دو سند متفاوت داشته است.

مؤلف در مواردی که توضیحی خاص نسبت به حدیث آورده است آن را با لفظ «اقول» بیان داشته تا با متن حدیث اشتباه نگردد.

همچنین ایشان در نقل احادیث اهتمام فراوانی به ذکر سند داشته است، لذا بعد از ذکر کتاب مورد استفاده به ذکر سند آن نیز پرداخته است.

ب) کتابهای اهل سنت

کتاب اهل سنت در زمینه فضائل عبارتند از:

۱. المناقب؛ احمد بن حنبل (م ۲۴۱ ق)
۲. «فضائل الصحابه»؛ همو
۳. فضائل علی [علیه السلام] و تسمیه من روی عنه من اصحابه؛ یعقوب بن شیبه بن صلت بن عصفور ابویوسف سدوسی بصری (م ۲۶۲ ق)
۴. فضائل علی [علیه السلام]؛ ابوبکر عبدالله بن محمد بن عبید بن سفیان بن قیس قرشی اموی معروف به ابن ابی الدنیا (م ۲۸۱ ق)
۵. خصائص امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب؛ ابی عبدالرحمن احمد بن شعیب نسایی (م

۳۰۳ ق)

۶. فضائل علی بن ابی طالب؛ جریر بن یزید بن کثیر بن غالب طبری (م ۳۱۰ ق)
۷. فضائل امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب؛ علی بن مالک شیبانی اشنانی بغدادی (م ۳۳۹ ق)
۸. فضائل علی [علیه السلام]؛ احمد بن ایوب بن مطیر لخمی شامی طبرانی (م ۳۶۰ ق)
۹. شرح الاخبار فی فضائل الائمة الاطهار؛ قاضی ابی حنیفه نعمان بن محمد تمیمی مغربی (م ۳۶۳ ق)
۱۰. کتاب الدرجات فی تفضیل علی [علیه السلام] علی سائر الصحابه؛ ابو عبدالله حسن بن علی بصری معتزلی (م ۳۶۹ ق)
۱۱. تفضیل علی [علیه السلام]؛ ابوالحسن علی بن عیسی بن علی بن عبدالله ادیب نحوی معتزلی (م ۳۸۴ ق)
۱۲. المنتقی من فضائل فاطمة الزهرا [سلام الله علیها]؛ ابی حفص عمر بن احمد بغدادی معروف به ابن شاهین (م ۳۸۵ ق)
۱۳. کتاب الدرجات فی تفضیل علی [علیه السلام]؛ ابونعیم احمد بن عبدالله بن اسحاق بن مهربان اصفهانی (م ۴۳۰ ق)
۱۴. فضائل الاوقات؛ ابی بکر احمد بن حسین بن علی بیهقی (م ۴۵۸ ق)
۱۵. المناقب والفضائل؛ ابن المغازی (م ۴۸۳ ق)
۱۶. الفوز بالمطالب فی فضائل علی بن ابی طالب؛ محمد بن عبدالله بن عبدوس عبدوسی همدانی (م ۴۹۰ ق)
۱۷. مناقب الامام احمد بن حنبل، ابی الفضل محمد بن ناصر بن محمد بن علی بن عمر اسلامی فارسی (م ۵۰۵ ق)
۱۸. الخصائص العلویه علی سائر البریه؛ ابوالفتح محمد بن احمد بن علی بن ابراهیم نطنزی (م ۵۵۰ ق)

۱۹. مناقب الامام الشافعی، ابی الفرج عبدالرحمن ابن الجوزی (م ۵۹۷ ق)
۲۰. مناقب علی بن ابی طالب کرم الله وجهه، همو
۲۱. مناقب عمر بن الخطاب، همو
۲۲. مناقب الصدیق، همو
۲۳. مناقب عمر بن عبد العزيز، همو
۲۴. مطالب السؤل فی مناقب آل الرسول؛ ابی سالم کمال الدین محمد بن طلحه بن محمد بن حسن قرشی نضیبی شافعی (م ۶۵۲ ق)
۲۵. عقد الدرر فی اخبار المنتظر؛ یوسف بن یحیی بن علی بن عبدالعزیز مقدسی شافعی (قرن ۷)
۲۶. تحفة الصّدیق فی فضائل ابی بکر الصّدیق؛ ابی القاسم علی بن بلبان مقدسی (م ۶۸۴ ق)
۲۷. ذخائر العقبی فی مناقب ذوالقربی؛ ابی العباس احمد بن محمد طبری مکی (م ۶۹۴ ق)
۲۸. والسمط الثمین فی مناقب امهات المؤمنین؛ همو
۲۹. الرياض النضرة فی مناقب العشرة؛ همو
۳۰. فوائد السمطين فی فضائل المرتضى والبتول والسبطين والائمة من ذریتهم؛ محمد بن المؤید بن عبدالله بن علی بن محمد جوینی خراسانی (م ۷۳۰ ق)
۳۱. فتح الطالب فی مناقب علی بن ابی طالب؛ محمد بن احمد بن عثمان بن قایماز شافعی ترکمانی دمشقی (م ۷۴۸ ق)
۳۲. اسنى المطالب فی مناقب سيدنا علی بن ابی طالب؛ ابی الخیر شمس الدین محمد بن محمد جزری شافعی (م ۸۳۳ ق)
۳۳. احادیث مسندة فی فضائل علی علیه السلام؛ همو

۳۴. مجلس فی فضل یوم عرفہ وما یتعلق بہ؛ ابن ناصر الدین دمشقی (م ۸۴۲ ق)
۳۵. جواهرالمطالب فی مناقب الامام الجلیل علی بن ابی طالب؛ شمس الدین محمد بن احمد بن ناصر بن خلیفہ بن فرج باعونی (م ۸۷۱ ق)
۳۶. مختصر المحاسن المجتمعۃ فی فضائل الخلفاء الاربعۃ؛ ابی ہریرۃ عبدالرحمن بن عثمان صغوری (م ۸۹۴ ق)
۳۷. المنتقی من الثغور الباسمۃ فی فضائل السیدۃ فاطمہ سلام اللہ علیہا؛ جلال الدین سیوطی (م ۹۱۱ ق)
۳۸. القول الجلی فی فضائل علی [علیہ السلام]؛ ہمو
۳۹. البرہان فی علامات مہدی آخرالزمان؛ علاء الدین علی بن حسام الدین مشہور بہ متقی ہندی (م ۹۷۵ ق)
۴۰. المنتقی من اتحاف السائل بما لفاطمۃ من المناقب و الفضائل؛ محمد بن عبداللہ مصری شافعی معروف بالواعظ القلقشندی (م ۱۰۳۵ ق)
۴۱. الحجۃ الجلیلۃ فی نقض حکم بالأفضلیۃ (اثبت فیہ افضلیۃ علی [علیہ السلام]) علی غیرہ؛ محمد معین بن محمد امین سندی حنفی (م ۱۱۶۱ ق)
۴۲. ینابیع المودۃ؛ شیخ سلیمان بن شیخ ابراہیم حسینی بلخی قندوزی حنفی (م ۱۲۹۴ ق)
۴۳. مقاصد الطالب فی مناقب علی بن ابی طالب؛ شہاب الدین احمد بن اسماعیل برزنجی شہرزوری مدنی (م ۱۳۳۷ ق)
۴۴. القول الجلی فی ثبوت افضلیۃ علی [علیہ السلام]؛ احمد بن خیری باشا بن یوسف حنفی مصری (م ۱۳۸۷ ق)

معرفی اجمالی برخی از آثار یاد شده:

۱. مناقب و فضائل؛ ابن المغازی (م ۴۸۳ ق)

ابن مغزلی در این کتاب به جمع‌آوری فضایل و مناقب مولی متقیان علی علیه السلام پرداخته است. ایشان تلاش نموده تا فضیلت‌ها و برتری‌های مشهوری چون حدیث منزلت، غدیر، مدینه‌العلم، مؤاخات، برگرداندن آفتاب، بخشش انگشتری به فقیر در حال رکوع که در حق آن امام همام ثابت است گردآوری نماید.

از جمله ویژگی‌های این کتاب این است که مؤلف تلاش نموده تا احادیث را از محدثان معاصر و هم زمان خود بدون واسطه نقل کند تا سند روایات عالی گردد. همچنین اهتمام فراوان در تعیین مکان، زمان نقل و مشخص نمودن اوصاف راویان احادیث که در طرق روایات ذکر شده داشته است و تمام مشترکات سندی را مشخص نموده است.^۵ مؤلف علاوه بر احادیثی که در فضائل امام علی علیه السلام جمع‌آوری کرده، در لابه‌لای مباحث احادیث بسیاری در مناقب و فضائل اهل بیت علیهم السلام نقل کرده که سند آنها به محمد فرزند محمد فرزند اشعث، صاحب کتاب «جعفریات» می‌رسد و او هم روایات را از موسی فرزند اسماعیل فرزند موسی بن جعفر از پدرش و او هم از پدران بزرگوارش از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل می‌کند.^۶

۲. ذخائرالعقبی فی مناقب ذوی القربی؛ ابی‌العباس احمد بن محمد الطبری المکی (م ۶۹۴ ق).

ابن مکی کتاب خود را به دو بخش کلی تقسیم نموده است در بخش اول کتاب به جمع‌آوری روایاتی که به ذکر فضائل کلی اهل بیت علیهم السلام اشاره دارد پرداخته است. برخی از عناوین این بخش عبارتند از:

- فضل بنی هاشم و قرابت آنان به رسول مکرم اسلام.

- مناقب بنی عبدالمطلب.

- فضائل اهل بیت علیهم السلام که خداوند رجس و پلیدی را از آنان دور کرده و در قیامت شفیع مردم هستند.

در بخش دوّم کتاب نیز به ذکر فضائل برخی از اهل بیت علیهم السلام به طور خاص اشاره شده است که در سه قسم مرتّب شده است:

قسم اول: این بخش در بیان فضائل حضرت زهرا سلام الله علیها است. در این قسمت ضمن اشاره به اینکه حضرت فاطمه سلام الله علیها سیده زنان عالم است به علت نام‌گذاری ایشان به «فاطمه»، کیفیت ازدواج ایشان با حضرت علی علیه السلام و اینکه ازدواج ایشان به امر الهی صورت گرفته، پرداخته شده است.

در قسمت دوّم به بیان فضائل علی علیه السلام پرداخته شده است. برخی از عناوین این قسم عبارتند از:

- اسم و کنیه و نسب حضرت؛

- بیان صفات حضرت و اینکه او اولین مسلمان است و نیز اولین کسی است که بعد از رسول صلی الله علیه و آله، بدون حساب وارد بهشت می‌گردد.

- محبوب‌ترین افراد بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله، دز نزد خداوند است.

قسمت سوّم این بخش نیز اختصاص به بیان فضائل امام حسن و امام حسین علیه السلام دارد. از جمله مباحث این قسمت عبارتند از:

- تولد آن دو امام همام و این که نام‌گذاری آنان به امر الهی بوده است.

- بیان محبت پیامبر صلی الله علیه و آله به ایشان و دعا برای آنان.

- بیان این که محبت و دوستی پیامبر صلی الله علیه و آله مقرون دوستی آن دو امام بزرگوار است.

- شباهت آن دو بزرگوار به رسول خدا صلی الله علیه و آله

مؤلف در هر یک از این مباحث، به روایات استناد نموده؛ ولی به جهت اختصار اسناد روایات را حذف کرده است. نکته قابل ذکر این که بین کتب شیعه و اهل سنت در زمینه فضائل تفاوت‌هایی به چشم می‌خورد که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

۱. در بین صدها کتابی که اهل سنت با عنوان «مناقب اهل بیت [علیه السلام]» تألیف کرده‌اند به ذکر مناقب حضرت رسول صلی الله علیه و آله، علی علیه السلام، فاطمه سلام الله علیها و حسنین علیه السلام اکتفا شده و تنها به یکی دو مورد بر می‌خوریم که به ذکر فضائل سایر ائمه پرداخته‌اند.

۲. حجم بسیاری از کتاب‌های آنان، اختصاص به ذکر فضایل ابوبکر، عمر، عثمان و عایشه دارد و حتی کتاب‌های مستقل بسیاری در بیان فضائل این اشخاص نوشته‌اند که روایات موضوعه فراوانی در آن‌ها یافت می‌شود.

۳. در مواردی نیز که فضائل این اشخاص در کنار فضایل اهل بیت علیهم السلام در یک مجموعه‌ای گردآوری شده و نویسندگان آنها ادعا نموده‌اند که به ترتیب برتری افراد، کتب خود را تنظیم نموده‌اند، آنان را بر علی علیه السلام مقدم داشته‌اند.

۳. نگاهی به کتب مثالب

در مقابل مناقب‌نویسی، برخی از محدثان به تدوین کتبی با نام «مثالب» پرداختند. مثالب به معنای معایب^۷ و در اصطلاح حدیث به کتبی گفته می‌شود که مولفان آنها با استناد به احادیث به بیان صفات رذیله، عقاید باطل و اعمال قبیح برخی اشخاص به ویژه دشمنان اهل بیت علیه السلام پرداخته‌اند هدف از تألیف این کتاب‌ها که بیشتر توسط محدثان شیعه صورت گرفته پرده برداشتن از برخی حقایق تاریخی است که با حیل و نیرنگ از سوی این افراد کتمان مانده است. در کتاب رجال نجاشی و فهرست طوسی قریب به بیست کتاب با عنوان «مثالب» نام برده شده است این کتب عبارتند از:

- مثالب ثقیف و مثالب بنی امیه؛ هشام بن محمد بن سائب (م ۲۰۴ ق)
- کتاب المثالب، ابن کلبی (م ۲۰۶ ق)
- المثالب، یونس بن عبدالرحمان (م ۲۰۸ ق)
- المثالب، عباس بن هاشم ابو الفضل ناشری اسدی (م ۲۲۰ ق)
- المثالب، علی بن حسن بن علی بن فضال (م ۲۲۴ ق)
- المثالب، علی بن مهزیار اهوازی (م ۲۵۰ ق)
- مثالب الرجلین و المرء تین، احمد بن علی بن محمد بن جعفر بن عبد الله بن حسین بن علی بن ابی طالب عقیقی رجالی (م ۲۸۰ ق)
- مثالب الشیخین، ابی محمد عبد الرحمن یوسف بن سعید بن خراش مروزی (م ۲۸۳ ق)
- المثالب، محمد بن حسن بن فروخ صفار (م ۲۹۰ ق)
- مثالب رواه الحدیث، ابی القاسم سعد عبد الله بن اب خلف اشعری قمی (م ۲۹۹ یا ۲۹۷ ق)
- مثالب، ابی العباس عبید الله بن احمد بن نهیک نخعی (م ۳۱۰ ق)
- مثالب معاویه، ابی العباس احمد بن عبیدالله بن محمد بن عماد الثقفی الکاتب (م ۳۱۹ ق)
- کتاب المثالب ابی نواس، همو گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
- المثالب، احمد بن محمد بن حسین بن حسن بن دؤل قمی (م ۳۵۰ ق)
- مثالب القبائل، احمد بن ابراهیم بن معلی بن اسد عمی (م ۳۵۰ ق)
- مثالب النواصب، رشیدالدین ابی عبدالله محمد بن علی بن شهر اشوب سروی مازندرانی (م ۵۸۸ ق)
- المثالب، محمد بن سلمة بن ارتبیل ابو جعفر یشکری (م....)
- المثالب، محمد بن بندار بن عاصم ذهلی (م....)
- کتاب السرائر مثالب، احمد بن ابراهیم بن ابی رافع (م....)

مثالب النواصب، قاضی نورالله بن الشریف المرعشی التستری (م ۱۰۱۹ ق)
تألیفات اهل سنت در این زمینه اندک است. از جمله آثار ایشان در زمینه مثالب عبارتند
از:

- کتاب المثالب، ابو عبیده معمره بن مثنی تیمی (م ۲۰۹ ق)

- کتاب مثالب ربیعہ، ہیشم بن عدی (م ۲۰۶ یا ۲۰۷ ق)

- کتاب مثالب الصغیر، ہمو

- کتاب مثالب ثقیف و سائر العرب، محمد بن علی الأصفہانی الدیمرتی معروف بہ
ابوحصین (م ۳۵۵ ق)^۱

متأسفانہ کتب چندانی از کتاب‌های یاد شده بہ دست ما نرسیدہ است با این حال کتاب
"مثالب النواصب" اثر رشیدالدین ابی عبداللہ محمد بن علی بن شہر آشوب سروی
مازندرانی (م ۵۸۸ ق) از جملہ معدود کتاب‌های است کہ تا زمان معاصر باقی مانده
است. این کتاب کہ بہ نام‌های "اصوال و القواصب" و "منہاج الہدایہ و معراج الدراییہ"
نیز خوانده شدہ است در سال ۱۴۱۹ ہجری قمری بہ ہمت سید جعفر حسینی
اشکوری و سید صادق حسینی اشکوری، توسط مرکز احیا میراث اسلامی بہ چاپ
رسیدہ است. محتوای این کتاب کہ ردای مهم بر نواصب و دشمنان اهل بیت علیہم
السلام است با تمسک بہ آیات و روایاتی است کہ از طریق اهل سنت روایت شدہ و
نقل برخی حکایات تاریخی و اشعار در پنج بخش بہ شرح زیر تنظیم شدہ است:

الاول: مقدمہ فی المتقدمین و المتأخرین

الثانی: فی مثالب الجاہلین و الجاحدین الغاصبین

الثالث: فی معایب الناکتین و القاسطین و المارقین

الرابع: فی مساوی الفقہاء الظالمین

الخامس: فی مخازی اصحاب المقالات و الاراء مبتدعیہ

در عصر کنونی نیز گرچه کتب بسیاری نام مثالب بر آنها نهاده نشده؛ اما با دقت در محتوای آنها می‌توان آنها را در زمره مثالب به شمار آورد. این کتب مثالب اشخاص را بیشتر به صورت تحلیلی بیان داشته و در مواردی نیز به روایات استناد کرده‌اند. با این حال کتاب‌های اندکی نیز تألیف شده که با استناد کامل به روایات به بیان مثالب برخی اشخاص پرداخته‌اند از جمله این کتاب‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

۱. رساله توئی و تبری فی فضائل ائمه اطهار [علیهم السلام] و مثالب غاصبان خلافت؛ شیخ جواد بن عباس کربلایی (معاصر)

این کتاب از جمله کتب شیعه است که به بیان مثالب دشمنان اسلام خصوصاً غاصبان خلافت بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله پرداخته است و در سال ۱۳۷۹ هجری توسط انتشارات فقه به چاپ رسیده است.

نویسنده در مقدمه کتاب نوشته است که ایشان کتابی با عنوان «انوار ساطعه» در شرح زیارت جامعه کبیره نگاشته است که در آن مقامات ولایة اللّهی ائمه اطهار علیهم السلام را بیان داشته است، سپس تصمیم می‌گیرد که در کتابی دیگر به قبح عقاید و صفات دشمنان اهل بیت علیهم السلام پردازد و لذا به تألیف این کتاب دست می‌زند.^۷

نویسنده تمام مطالب کتاب را در قالب روایات بیان داشته؛ اما اسناد روایات را حذف نموده و تنها به نام منبعی که حدیث را از آن استخراج نموده و نام آخرین راوی که حدیث را از معصوم علیهم السلام نقل کرده، اشاره نموده است. عمده روایات کتاب از بحار الانوار مجلسی و کتاب‌های معالم الزلفی و بصائر الدرجات از سید هاشم بحرانی استخراج شده است.

مؤلف ابتدا احادیثی را در اهمیت دشمنی با دشمنان خدا و فرستاده او حضرت محمد صلی الله علیه و آله جمع‌آوری کرده است و سپس به بیان روایاتی که در اهمیت دشمنی

با اشخاصی خاص چون ابوبکر، عمر، عثمان و معاویه وارد شده، می‌پردازد. سایر مباحث کتاب به ترتیب عبارتند از:

- لزوم بیزاری از ناکثین، قاسطین و مارقین.

- بیزاری از حمایت کنندگان اشخاصی که پیامبر صلی الله علیه و آله آنان را طرد و لعن کرد و کسانی که اموال مسلمانان را در اختیار ثروتمندان قرار دادند.

- بیزاری از کسانی که سُنّهایی چون معاویه و عمرو بن عاص را به کار گذاشتند.

- بیزاری از کسانی که اهل رأی و اختیار در امور دین شدند.

نویسنده در پایان کتاب ضمن اشاره به برخی ناروایی‌ها که خلفای سه‌گانه نسبت به امام علی علیه السلام و حضرت فاطمه سلام الله علیها انجام دادند و نیز رفتارهای معاویه با امام علی علیه السلام و فرزندش امام حسن علیه السلام و نیز اشاره به بدعت‌های آنان و بیان احوالات آنان در هنگام مرگ، نتیجه می‌گیرد که دشمنان علی علیه السلام و اهل بیت علیهم السلام همه ملعون و سزاوار لعن‌اند.

۲. من حياة الخليفة عمر بن الخطاب؛ عبدالرحمن احمد بکری (معاصر)

عبدالرحمن احمد بکری از نویسندگان اهل سنت است که به نظر می‌رسد در تألیف این کتاب و جمع‌آوری روایات آن به دور از هر گونه تعصب مذهبی، وارد عمل شده است. وی در این اثر به مثالب عمر اشاره داشته است و جالب اینجاست که ایشان روایات را از کتب معتبر اهل سنت استخراج نموده است. ایشان در مقدمه کتابش چنین نوشته است:

«فهدت فتنه جمة جمعها وانتقیتها من کتب السیره والتاریخ حول حياة عمر بن الخطاب واقتصرت فی هذا الجمع علی کتب اصحابنا من اهل السنة دون الکتب الاخری»^۸
برخی از مباحث این کتاب به شرح زیر است.

۱. رفتار عمر با اهل بیت [علیهم السلام]: که در این عنوان به آتش زدن خانه وحی توسط ایشان، ممانعت عمر از پرداخت سهم اهل بیت پیامبر علیهم السلام و ممانعت وی از پرداخت خمس که خداوند برای اهل بیت علیهم السلام وضع نموده بود و نیز ممانعت وی از دست‌یابی اهل بیت پیامبر علیهم السلام به آنچه که به رسول خدا صلی الله علیه و آله از یهود بنی نظیر رسیده بود.

۲. رفتار عمر با رسول خدا صلی الله علیه و آله؛ عملکرد عمر در هنگامی که رسول خدا صلی الله علیه و آله در بستر بیماری بود، انکار وفات رسول خدا صلی الله علیه و آله، گفته‌ها و برخوردهای او در سقیفه از مطالب این بخش است.

۳. اجتهاد در مقابل نص؛ نویسنده در این عنوان به برخی از اجتهادهای نادرست عمر چون اجتهاد در مقابل نص قرآنی یا نص صریح پیامبر صلی الله علیه و آله اشاره دارد.

نتیجه

گردآوری احادیث مربوط به فضائل و مناقب اهل بیت و صحابه از نیمه اول قرن دوم هجری در بین محدثان رایج گردید و کتابهای زیادی در این خصوص تدوین شد. با دقت در کتب شیعه و اهل سنت و مقایسه اجمالی آنها تفاوت‌هایی به چشم می‌خورد که ناشی از دیدگاه خاص هر مکتب به جایگاه والای امامان معصوم علیهم السلام است. کتمان برخی حقایق تاریخی و فضائل آن بزرگواران از سوی بعضی محدثان اهل سنت در حصول دیدگاه خاص آنان نسبت به ائمه علیهم السلام تاثیر فراوان داشته است که به طور طبیعی آثار این بینش و دیدگاه در تالیفات آنان نیز بروز و ظهور پیدا کرده است. برخی از تفاوت‌های کتب شیعه و اهل سنت عبارتند از:

۱. در بین صدها کتابی که اهل سنت با عنوان «مناقب اهل بیت [علیهم السلام]» تألیف کرده‌اند به ذکر مناقب حضرت رسول صلی الله علیه و آله، علی علیه السلام، فاطمه

سلام الله علیها و حسنین علیه السلام اکتفا شده و تنها به یکی دو مورد بر می‌خوریم که به ذکر فضائل سایر ائمه علیهم السلام پرداخته‌اند.

۲. حجم بسیاری از کتاب‌های آنان، به ذکر فضائل ابوبکر، عمر، عثمان و عایشه اختصاص دارد و حتی کتاب‌های مستقل بسیاری در بیان فضائل این اشخاص نوشته‌اند که روایات موضوعه فراوانی در آنها یافت می‌شود.

۳. در مواردی نیز که فضائل این اشخاص در کنار فضائل اهل بیت علیهم السلام در یک مجموعه گردآوری شده و نویسندگان آنها ادعا کرده‌اند کتب خود را به ترتیب برتری افراد، تنظیم نموده‌اند، آنان را بر علی علیه السلام مقدم داشته‌اند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پی نوشت‌ها:

۱. نجاشی، ابوالعباس احمد بن علی، فهرست اسماء مصنفی الشیعہ معروف به رجال نجاشی، تحقیق موسی شبیری زنجانی، قم: موسسه النشر الاسلامی، ۱۴۰۷ق، ص ۱۲۸.
۲. طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، تحقیق سید احمد حسینی، بی‌جا: مکتب نشر الثقافه الاسلامیه، ۱۴۰۸ ج ۲۲، ص ۳۱۹.
۳. ابن بطریق، یحیی بن حسن، عمدہ عیون صحاح الاخبار فی مناقب امام الابرار، قم: جامعه مدرسین، ۱۴۰۷ق.
۴. ابن المغازلی، المناقب والفضائل، ترجمہ سید محمد جواد آیت الله زاده مرعشی نجفی، قم: کتابخانہ آیت الله مرعشی نجفی (ره)، بی تا، ص ۳۸-۳۹.
۵. همان.
۶. طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، ج ۲، ص ۱۹ ولسان العرب، ج ۱، ص ۲۴۱.
۷. کربلایی، جواد بن عباس، رساله تولی و تبری فی فضائل ائمه اطهار و مثالب غاصبان حکومت، بی‌جا: انتشارات فقه، ۱۳۷۹، ص ۸۹.
۸. بکری، عبدالرحمن احمد، من حیاہ الخلیفہ عمر بن الخطاب، بیروت: بی نا، بی تا، ص ۸.

منابع:

۱. ابن بطریق، یحیی بن حسن، عمدہ عیون صحاح الاخبار فی مناقب امام الابرار، قم: جامعه مدرسین، ۱۴۰۷ق.
۲. ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد، مناقب ال ابطالب، قم: انتشارات علامہ، ۱۳۷۹ش.
۳. ابن طاووس، رضی الدین ابوالقاسم علی بن موسی، الیقین باختصاص مولانا علی علیه السلام بامیرالمومنین، تحقیق آقای انصاری، بیروت: موسسه الثقلین لاحیاء التراث الاسلامی، ۱۴۱۰ق.
۴. ابن فروخ الصفار، محمد بن حسن، بصائر الدرجات، تحقیق میرزا محسن کوچہ باغی تبریزی، قم: انتشارات کتابخانہ آیت الله مرعشی نجفی (ره)، ۱۴۰۴ق.
۵. ابن المغازلی، المناقب والفضائل، ترجمہ سید محمد جواد آیت الله زاده مرعشی نجفی، قم: کتابخانہ ایت الله مرعشی نجفی (ره)، بی تا.

۶. ابن منظور، ابی الفضل جمال الدین محمد بن مکرم، لسان العرب، قم: ادب الحوزه، ۱۳۶۳.
۷. بکری، عبدالرحمن احمد، من حیاہ الخلیفہ عمر بن الخطاب، بیروت: بی نا، بی تا.
۸. تهرانی، شیخ آقا بزرگ، الذریعہ الی تصانیف الشیعہ، بیروت: دار الاضواء، ۱۴۰۳ق.
۹. الطبری المکی، ابی العباس احمد بن محمد، ذخائر الاقبی فی مناقب ذوی القربی، تحقیق اکرم البوشی، عربستان: مکتبه الصحابه، ۱۴۱۵ق.
۱۰. طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، تحقیق سید احمد حسینی، بی جا: مکتب نشر الثقافہ الاسلامیہ، ۱۴۰۸ق.
۱۱. طوسی، ابو جعفر محمد بن الحسن، الفهرست، نجف: مکتبه المرتضویہ، ۱۳۵۶ش.
۱۲. القسطنطنی الرومی الحنیفی، مصطفی بن عبدالله (معروف به حاجی خلیفہ)، کشف الظنون عن اسامی الکتب والفنون، بیروت: دار الفکر، ۱۴۱۹ق.
۱۳. کربلایی، جواد بن عباس، رسالہ تولی و تبری فی فضائل ائمه اطهار و مثالب غاصبان حکومت، بی جا: انتشارات فقہ، ۱۳۷۹.
۱۴. نجاشی، ابوالعباس احمد بن علی، فہرست اسماء مصنفی الشیعہ معروف بہ رجال نجاشی، تحقیق موسی شبیری زنجانی، قم: موسسہ النشر الاسلامی، ۱۴۰۷ق.

